

agree on the generally shared moral norm that adult children should take care for their old parents and provide them with help adequately to their needs. But, in relation with stereotypes of man and woman roles, men can have different notion of how to fulfil that responsibility. Thus the gender membership is considered a given way to redistribute tasks, and if the commitment of care must be taken over, it is a good indicator who will do what. If we focus on types of work performed by care providers with regard to gender roles, we find out that there are differences between women and men in perception of what does it mean to participate in care: Men tend more to provide for personal care for their dependent parents by mediating services that substitute their direct engagement. Women often take over the responsibility for tasks including informal personal care and emotional support (such tasks require almost daily activity); men, on the other hand, perform more the tasks related to maintenance of house and garden, mediation of transport to the doctor's, administration of accounts and finances. The dominant model often overshadows less visible variations.

Finally, it can be stated that researchers focused a number of their projects pointedly on caring daughters, and if we know something about the path of the caring child, it comes usually from statements of women. Although the role distribution usually is asymmetric, the help of the man part of population cannot be neglected. If space is given to men who have taken over the commitment of care for their old parents, we can see that men are able to perform that role, they perform it with everything related to it, and if they are primary care providers, the way in which they experience that situation (psychical and physical load) does not differ from woman way of experiencing.

LIST OF REFERENCES:

1. BARTOŇOVÁ, J. Modely rodinné péče o starého člověka. In Rodinná péče o staré lidi. Praha: CESES FSV UK, 2005. ISSN 1801-1640
2. GUBERMAN, N., MAHEU, P. MAILLÉ, CH. Women as Family Caregivers: Why Do They Care? The gerontologist, vol 38, No. 3. 342-353
3. MAŘÍKOVÁ, H. Muž v rodině. Demokratizace sféry soukromé. Praha: SOÚ AV ČR, 1999.
4. MATTHEWS, S.H. Gender and the division of filial responsibility between lone sisters and their Brother. The Journals of Gerontology: Psychological science and social science, 1995, vol. 50, No.Bn5. S312-321.
5. MOŽNÝ, I. Sociologie rodiny. Praha: SLON, 1999.
6. PŘIDALOVÁ, M. et al. Mezigenerační solidarita a gender (pečující dcery a pečující synové). Gender sociologie. 2006. [online] [cit. 2007-07-22].
Dostupné z <http://www.genderonline.cz/view.php?cisloclanku=2006072201>
7. RUBÁŠOVÁ, M. Solidarita v rodině: genderové role v péči o závislé osoby. In Rodinná péče o staré lidi. Praha: CESES FSV UK, 2005. ISSN 1801-1640.
8. SIMERSKÁ, L. Rovné příležitosti a zlepšování postavení žen v kontextu zahraničních investic do ČR. In Role rovných příležitostí pro ženy a muže v prosperitě podniku. Praha: Gender Studies, 2005. ISBN 80-86520-06-4
9. TOPINKOVÁ, E. Péče o staré v rodině. Praktický lékař. 1995, roč. 75, č. 7-8.
10. TOŠNEROVÁ, T. Pocity a potřeby pečujících o starší rodinné příslušníky. Ambulance pro poruchy paměti a Ústav lékařské etiky 3. LF UK: Praha 2001.

Л.Т.ШЕВЧУК

ВПЛИВ СУЧАСНОЇ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ НА ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ

Аналізуються особливості впливу сучасної фінансово-економічної кризи на соціально-економічну ситуацію в країні та на індивідуальне і суспільне здоров'я.

Анализируются особенности влияния современного финансово-экономического кризиса на социально-экономическую ситуацию в стране и на индивидуальное и общественное здоровье.

The features of influence of modern financial-economic crisis on socio-economic situation in country and on individual and public health are analysed.

Важливою проблемою соціально-економічного розвитку регіонів стала сучасна світова фінансово-економічна криза, яка не змогла не вплинути на економіку України загалом і на стан

індивідуального та суспільного здоров'я населення. Це, в свою чергу найближчим часом позитивно вплине на демографічну ситуацію, яка лише у 2007 - 2008 рр. почала дещо стабілізуватися.

Проблема фінансово-економічної кризи є настільки глибокою і серйозною, що в наш час вже з'явилася низка публікацій, присвячених вивченню її соціально-економічних наслідків [2-9].

Серед публікацій детальним аналізом і ґрунтовними оцінками вирізняються дослідження Б.Данилишина, який виділяє у світовій фінансовій кризі 2007—2008 років 3 хвили. На його думку, ці хвили Україна пережила досить упевнено, хоча й не без помилок [2].

Як зазначає цей вчений, перша хвиля поширилась у 2007 році. Вона проявилася падінням фондових індексів провідних банків та фінансових компаній на світових фондових ринках. На думку Б.М. Данилишина, за таких обставин спекулятивний капітал, що шукає стабільні ринки з найвищими прибутками, перейшов із ринків розвинених країн до країн з економіками, що розвиваються, які продовжували демонструвати високі темпи зростання та прибутковості [2]. В результаті, як вважає Б.М. Данилишин, у 2007 році Китай і Україна стали лідерами такого зростання. При цьому, за 2007 рік українська економіка запозичила 24,3 млрд. дол. США середньо- та довгострокових кредитів [2]. Отже, як вважали експерти, економісти, фінансисти перша хвиля світової кризи була для України позитивною і спрацювала як стимулюючий фактор формування соціально-економічного зростання на національному і регіональному рівні. Цьому сприяла можливість отримання кредитів на розвиток малого і середнього бізнесу, будівництво житла тощо.

Так, згідно з даними Української національної іпотечної асоціації, станом на 1 жовтня 2007 року загальні обсяги заборгованості за іпотечними кредитами, що надані фізичним особам, склали 46,8 млрд. грн. [5]. При цьому, у 2007р. погашення на ринку житлової нерухомості було незначним, що означає, на думку В.С.Старінської та М.А.Коваленко поглиблення процесів переорієнтації попиту на іпотечні кредити, і відповідно, зміни у структурі іпотечних портфелів банків. Вони зазначають, що в цей період невирішеною проблемою залишався високий рівень валютизації іпотечного ринку: на валютні кредити припадає 88,4% іпотечної заборгованості. У структурі заборгованості за іпотечними кредитами на кредити на купівлю житла під його заставу припадає 51,8%, частка кредитів на споживчі цілі під заставу житла становить 37,4%, та на приватне будівництво - 7%. [6].

Цікаво, що перша хвиля світової фінансової кризи проявилася в Україні високою медіанною процентною ставкою за іпотечними кредитами, яка станом на 1 жовтня 2007 року в національній валюті склала 14,05%, в доларах США - 12,45%, в євро - 11,40%. Як вважають В.С.Старінська та М.А.Коваленко, на той період часу це була доволі висока процентна ставка, оскільки в багатьох розвинених країнах протягом двох останніх десятиріч відсоткові ставки за іпотечними кредитами знизилися до рівня 3-8% річних. Наприклад, в Італії, Франції, Норвегії, Швеції, Данії та Нідерландах кредити видавалися у той період під 5%, у Великобританії, США, Німеччині - під 6%, в Іспанії, Швейцарії та Фінляндії - під 3,5% [6].

При цьому, у країнах Євросоюзу до 80% усіх кредитів видається під заставу нерухомості, що розцінюється багатьма економістами як позитивний факт [4].

Соціально-економічна ситуація, яка сформувалася в Україні після першої хвилі світової фінансової кризи, засвідчує, що населення у цей період повірило банківській системі України і, незважаючи на високі відсоткові ставки, набрало масу кредитів. Це засвідчує про те, що населення повірило: соціально-економічне зростання, яке наступило, є стабільним. В українському суспільстві сформувалися позитивні настрої, які поліпшували суспільний емоційний стан.

Але, як зазначає Б.М.Данилишин, початок 2008 року став стартом другої хвилі. Вона поглибила переорієнтацію фінансових потоків з одних активів у інші (досить зазначити, що за підсумками січня—липня, ціна на метал у середньому за вісьмома регіонами світу зросла майже на 81%, вартість нафти марки Brent — на 32%), зокрема сировинні та енергетичні під впливом тривалого падіння фондових ринків світу та посилила загальний інфляційний фон. Ця хвиля позначилася на економіці України наступним чином: відбулося зростання цін на промислову продукцію. Лідерами зростання стали галузі, орієнтовані на зовнішні ринки, а саме: добування корисних копалин (крім паливно-енергетичних), металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів, виробництво коксу, хімічне виробництво. В результаті, на початок 2008 року економіка України залишалася привабливим об'єктом капіталовкладення для іноземних інвесторів: приріст сукупного обсягу іноземного капіталу в економіку країни за перше півріччя 2008 р. у 2,7 разу перевищив показник за відповідний період попереднього року. Точками притягання для іноземного капіталу стали в Україні сільське господарство, фінансова діяльність, виробництво коксу та продуктів нафтопереробки [2]. Отже, друга хвиля, по суті, посилила експортну та сировинну

складові вітчизняної економіки, але ускладнила ситуацію у сфері розвитку малого й середнього бізнесу та на ринку житла, насамперед, через поступове зниження доступності іпотечних кредитів. Останнє не могло не позначитися на зменшенні обсягів житлового будівництва. Це підтверджується дослідженнями, проведеними компанією «Канзас», які переконують, що найважливішими чинниками, які впливають на споживчий попит на ринку первинного житла, є доступність іпотечних кредитів (32% респондентів), прогнози експертів у засобах масової інформації (21%), ціна на будматеріали і ресурси (19%), темпи будівництва житла (12%), економічна ситуація в країні (12%), а також світові тенденції ринку житлової нерухомості і політична ситуація в країні [8].

Крім того, протягом другої хвилі активізувалося зростання вартості будівництва. Так, згідно з даними Держкомстату України, за період з листопада 2007 року до серпня 2008 вартість будівництва зросла на третину. Це сталося тому, що метал подорожчав у 2 рази, цегла на 20%, цемент на 35%, а заробітна плата зросла на 33%.

У суспільстві почала наростати тривога, оскільки відбулося не тільки поступове зниження доступності іпотечних кредитів, але й банки заморозили повернення депозитів. Тривога почала переростати у загострення хронічних захворювань та зростання суїцидних настроїв серед окремих верств населення. З приводу цього Н.І.Карпачова наголосила, що проблема суїциду є значною мірою наслідком системної економічної кризи, низького життєвого рівня, невлаштованості значної частини населення, душевної самотності [1].

Згідно з періодизацією Б.М.Данилишина, восени 2008 р. почалася третя хвиля світової фінансової кризи, яка триває до наших днів і яка супроводжувалася серією банкрутств провідних світових фінансових компаній та поширенням фінансової кризи на реальний сектор світового господарства, падінням попиту на світових ринках та, як результат, обвалом цін на сировинних ринках, стагнацією провідних економічних систем [2].

Експерти вважають, що економіка України відчула наслідки третьої хвилі з деяким запізненням. Ці наслідки проявилися, насамперед, як уповільнення зростання у металургійній та хімічній промисловості під впливом комплексу зовнішніх факторів. Разом з тим, як зазначає Б.М.Данилишин, на цьому тлі зростання ВВП на рівні 7,1% було забезпечене високою динамікою інших видів економічної діяльності, і передусім сільського господарства. В 2008 році отримано рекордні обсяги врожаю [2].

На валютному ринку розпочались девальваційні процеси, що зумовило скорочення міжнародних валютних резервів. Це примусило уряди розвинених країн прийняли рішення про державну підтримку окремих фінансових установ.

Інвестори очікували подібних рішень і від уряду України. Але проблеми, які у розвинених країнах призвели до іпотечної і фінансової криз, в Україні мали дещо інший характер. Разом з тим, вплив світової кризи на Україну здійснювався через такі канали, як зовнішню торгівлю, банківську систему, зовнішньоборгові зобов'язання (згідно із дослідженнями, проведеними МВФ, максимально допустимою сумою зовнішнього боргу для країн із низьким та середнім рівнем доходів є сума на рівні 49,7% ВВП; а при перевищенні цього рівня ймовірність розгортання фінансових криз становить близько 70%) [2].

На думку Б.М.Данилишина, якщо вплив світової кризи на українську економіку активізується через усі зазначені канали одночасно і в повному обсязі, то наслідки світової фінансової кризи для України будуть досить відчутними, а саме:

- істотно зросте дефіцит зовнішньоторговельного балансу, перевищивши рівень у 10% ВВП, що є критичним для економік, які розвиваються;
- скоротиться додатне сальдо рахунку операцій із капіталом та фінансових операцій;
- як наслідок, додатне сальдо платіжного балансу, яке існувало останніми роками, зміниться на від'ємне [2].

Для попередження девальвації, як вважає Б.М.Данилишин, Національний банк буде змушений продавати валюту з резерву, хоча, на його думку, це мало що дасть. В результаті, динаміка ВВП може уповільнитися до 2,5—3%, індекс споживчих цін в умовах відновлення девальваційних процесів вийде за межі 20% [2]. Далі він робить логічний висновок, що все це вимагає як від влади, так і від підприємців розробки та реалізації запобіжних заходів. Важливо розширити внутрішній попит шляхом започаткування нових інфраструктурних та житлових будівельних проєктів, що фінансуються з бюджету, запобігання обвалу цін на зерно нового врожаю, що підтримає розвиток інших галузей. Необхідно переглянути проєкт бюджету на 2009 рік з метою збільшення обсягів капітальних видатків, у тому числі будівельних. Важливо передбачити створення Стабілізаційного фонду, який допоможе уряду проводити виважену та збалансовану бюджетну політику. При цьому,

НБУ повинен забезпечити реалізацію заходів, які не дозволять валютним спекулянтам розхитувати курс [2].

Ми поділяємо наведену вище точку зору Б.М.Данилишина. Адже, як вважають окремі вітчизняні експерти, наприклад, З.Нестеренко, надалі фінансова криза може призвести до перерозподілу сил на ринку нерухомості, зокрема, до поглинання дрібних забудовників більш великими, в якому особливо зацікавлені російські компанії [8]. А за цим подіями стоятимуть люди, які переживуть серйозні стреси, які закінчуються переважно хворобами.

При цьому, експерти наголошують на ймовірному зростанні вартості нерухомості, яке буде викликане такими важливими факторами, як інфляційні процеси, іпотечна криза в США та прив'язка до долара, а також тим, що первинний ринок житла не є висококонкуцентним (у Києві працюють до п'яти великих будівельних компаній). Але, як зазначається в експертних оцінках, що прозвучали під час конференції «Ринок житла-2008», при умові стабілізації курсу долара по відношенню до гривні ринок нерухомості активізується. Якщо ж коливання курсу і надалі зберуться, то продавці активніше впливатимуть на ціноутворення, а покупці намагатимуться зберегти заощадження завдяки нерухомості [8].

Таким чином очевидно, що такі тенденції не могли негативно позначитися як на індивідуальному, так і на суспільному здоров'ї.

Отже, зрозуміло, що протягом третьої хвилі світової фінансової кризи мова йшла про збереження будівельної та інших галузей України з як можна меншими втратами. Важливо зазначити, що на піку кризи лідерами падіння в українській економіці стали не найслабші компанії. Так, ВАТ «Донбасенерго» втратив 30% вартості акцій, ВАТ «Дніпроенерго» - 25%. ВАТ «Укрнафта» - 20 %, Єнакіївський металургійний завод - 15 %, Нікопольський завод феросплавів – аж 64,4% [7]. При цьому, серед перших компаній, що заявили про коректування своїх планів в Україні у зв'язку з теперішньою кризою стала інвестиційна девелоперська корпорація Мігах Group. Портфель побудованих в Україні об'єктів цієї компанії в цей час досягає \$2,1 млрд. [7].

Підсумовуючи зазначимо, що в економіці країни проявилися і можуть мати місце такі наслідки фінансово-економічної кризи, які не зможуть дедалі активніше проявлятися на стані індивідуального та суспільного здоров'я:

1. Погіршення показників національного та регіонального соціально-економічного розвитку є неминучим, оскільки українська економіка ще не пододала наслідків глибокої і затяжної соціально-економічної кризи, в результаті якої тривають такі негативні процеси, як висока інфляція, що, за оцінками експертів є значно вищою, ніж офіційно визначений рівень; зниження темпів економічного зростання; вкрай низька інноваційна активність підприємств; недостатні темпи модернізації промисловості; низький рівень розвитку виробничої та ринкової інфраструктури тощо.

2. Зниження показників національного та регіонального господарювання, на думку вчених, відбуватиметься ще й тому, що «політичне протистояння в країні не дозволяє різним органам влади та центрам ухвалення рішень діяти злагоджено й гармонійно, вітчизняна економіка є високоінтегрованою в світову, приблизно 40% виробленої українськими підприємствами продукції експортується, а понад 30% банківського сектору належить іноземцям» [3].

3. Світова фінансова криза по-різному вплине на розвиток окремих галузей економіки, що зумовить поглиблення диспропорцій в структурі економіки Карпатського регіону. Із наведеного вище тексту зрозуміло, що на стадії третьої хвилі світової фінансової кризи найуразливішими стали банківська сфера (згідно з експертними оцінками, в першій половині 2008 р. зовнішній борг українських банків становив майже 36 млрд. дол., тобто близько 30% їхніх сукупних зобов'язань) та сфера будівництва: вже очевидним є згортання програм кредитування, які зумовили скорочення обсягів житлового будівництва на третину та перетворення низки новобудов на «довгобуду». Оскільки, на будівництві зав'язані такі суміжні галузі, як, наприклад, виробництво будівельних матеріалів, то в найближчий час відбудеться падіння випуску продукції цими галузями щонайменше на 20-25%. Це, в свою чергу, зумовить скорочення кількості працюючих, а в кінцевому рахунку зменшить потужності галузей споживчого сектору, насамперед аграрного сектору, а згодом машинобудування та ін. Отже, працівники названих галузей першими відчують перепади у стані здоров'я. Важливо саме до них застосувати профілактичні заходи, спрямовані на поліпшення їх стану та попередження можливих захворювань.

4. Безумовно, світова фінансова криза по-різному вплине також і на розвиток економіки окремих областей. Наприклад, за підсумками соціально-економічного розвитку Закарпатська область, яка мала в останні роки найвищі темпи соціально-економічного зростання, і за десять місяців 2008 р. посіла четверте рейтингове місце, у жовтні, порівнюючи з вереснем, скоротила обсяги промислового

виробництва на 9,9%. У жовтні, порівняно з вереснем цього ж року, в Закарпатській області зменшилася заробітна плата у 5-ти із 14 галузей економіки, і зокрема: у добувній промисловості, сільському господарстві, пошті та зв'язку, на підприємствах наземного транспорту. Зросли борги з виплати заробітної плати, а деякі підприємства запровадили неповний робочий день (тиждень), скоротили чисельність працюючих. Зросла кількість громадян, які звернулися за працевлаштуванням до державної служби зайнятості, сформувалася тенденція зменшення потреби підприємств у працівниках, були скасовані виплати матеріального заохочення.

5. Фінансово-економічна криза підвищить рівень зареєстрованого і прихованого безробіття, що приведе до зменшення доходів, які в даний час не задовольняють елементарних потреб людини. В результаті зростатиме бідність населення, погіршуватиметься індивідуальне та суспільне здоров'я.

6. Погіршиться харчування населення, що є ще одним фактором погіршення здоров'я. Як зазначає Н.І.Карпачова, якщо в 1990 р. на одну особу припадало 3597 кілокалорій спожитих продуктів, то у 2001 р. – лише 2711 [1]. В даний час цей показник суттєво не змінився. Згідно з нормативами ООН, якщо споживається менше 2700 кілокалорій в день, то це засвідчує про недоїдання, що загострює проблему збереження здоров'я.

7. Не можна не погодитися з Н.І.Карпачовою в тому плані, що погіршення здоров'я населення має наслідком підвищення рівня смертності майже в усіх вікових групах і в усіх класах причин смерті. Загальновідомо, що високий рівень смертності в Україні зумовлюється різними чинниками. Зокрема, незадовільне виконання конституційних норм щодо права на працю (стаття 43 Конституції України) і права на соціальний захист (стаття 46) призводить до погіршення матеріальних умов існування людей, що у свою чергу підриває їхнє здоров'я. А стан здоров'я населення, як відомо, завжди був важливим інтегральним показником демографічного і соціального благополуччя [1].

Безумовно, в найближчий час надзвичайно актуальним завданням є визначення шляхів мінімізації негативних соціально-економічних наслідків фінансово-економічної кризи. Але, в таких умовах, що склалися, надзвичайно складно робити прогнози нейтралізації подальшого негативного впливу розвитку економіки загалом та фінансово-економічної кризи зокрема на суспільне та індивідуальне здоров'я. Незважаючи на це, над розв'язанням цього питання повинні активно працювати науковці, управлінці, експерти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виступ Уповноваженого з прав людини Н.І.Карпачової на парламентських слуханнях у Верховній Раді України “Демографічна криза в Україні: її причини та наслідки” 21 травня 2003 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ombudsman.kiev.ua/Vicnuk_4/vis4_09.htm
2. Данилишин Б.М. Світова фінансова криза — тест для України // Дзеркало тижня № 38 (717) 11 — 17 жовтня 2008. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dt.ua/1000/1550/64350/>
3. Захарін С. Світова криза: тест на зрілість української економіки. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/1193/>
4. Іванілов О.С., Тітенкова М.В. Іпотечне кредитування у країнах Західної Європи, США та України // Фінанси України. - 2006. - №3(124).
5. Матеріали засідання «круглого столу» на тему «Кредитування під заставу: реалії та перспективи розвитку в Україні» . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unia.com.ua/>
6. Старінська В.С., Коваленко М.А. Розвиток іпотечного кредитування в умовах трансформаційних економічних процесів. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://intkonf.org/starinska-vs-ken-kovalenko-ma-rozvitok-ipotechnogo-kredituvannya-v-umovah-transformatsiynih-ekonomichnih-protsesiv/>
7. Світова фінансова криза відігралась на Україні. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://korrespondent.net>
8. Фінансова криза несе дрібним забудовникам поглинання // - Економічна правда. Понеділок, 3 листопада 2008. - [Електронний ресурс]. – Спосіб доступу: <http://www.epravda.com.ua/news/48eda984af102/>
9. Шинкаренко І. В який світ ми вступаємо? 30.12.2008. - За матеріалами expert.ua